Ante Starčević i povijest pravaštva

Golac Pezelj, Nikolina

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Polytechnic "Nikola Tesla" in Gospić / Veleučilište "Nikola Tesla" u Gospiću**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:107:449442

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

Polytechnic Nikola Tesla in Gospić - Undergraduate thesis repository

zir.nsk.hr

Image not found or type unknown

VELEUČILIŠTE „NIKOLA TESLA“ U GOSPIĆU

Nikolina Golac Pezelj

Ante Starčević i povijest pravaštva

Završni rad

Gospić, 2015.

VELEUČILIŠTE „NIKOLA TESLA“ U GOSPIĆU

Upravni studij

Stručni studij Upravno pravo

Ante Starčević i povijest pravaštva

Završni rad

MENTOR

Prof.dr.sc. Marino Manin

STUDENT

Nikolina Golac Pezelj

MBS:2963000214/10

Gospić, svibanj 2015.

Veleučilište „Nikola Tesla“ u Gospiću

upravni odjel

Gospić, 13.04.2015.

ZADATAK

za završni rad

Pristupniku NIKOLINU GOLAC PEZEJ MBS: 2963000214/10

Studentu stručnog studija UPRAVNOG izdaje se tema završnog rada pod nazivom

ANTE STARČEVIĆ I POVIJEST PRAVAŠTVA

Sadržaj zadatka :

- ANTE STARČEVIĆ - ŽIVOTOPIS
- PROSVJETNA DIMENZIJA MISLI ANTE STAROČEVI
- VRIJEDNOSTI ZA KOJE SE ZALAGAO A. ST.
- STARČEVIĆ I STROSSMAYER
- HSP

Završni rad izraditi sukladno odredbama Pravilnika o završnom radu Veleučilišta „Nikola Tesla“ u Gospiću.

Mentor: MARINO MANIN (ime i prezime) zadano: 22.12.14. (nadnevak), (potpis)

Pročelnik odjela: dr.sc. VLATKA RUŽIĆ (ime i prezime) predati do: 30.05.2015 (nadnevak), (potpis)

Student: Nikolina Golac Pezelj (ime i prezime) primio zadatak: 13.04.2015. (nadnevak), Nikolina Golac Pezelj (potpis)

Dostavlja se:

- mentoru
- pristupniku

IZJAVA

Izjavljujem da sam završni rad pod naslovom Ante Starčević i povijest pravaštva

Izradila samostalno pod

nadzorom i uz stručnu pomoć mentora prof.dr.sc. Marino Manin

Ime i prezime

Nikolina Goloc Pegelj

(potpis studenta)

SAŽETAK

Hrvatski političar Ante Starčević rođen je 23. svibnja 1823. godine u Velikom Žitniku blizu Gospića. Školovanje je započeo u Klancu, mjestu u Lici, a nastavio u Zagrebu, Senju i Pešti, gdje doktorira filozofiju. Po povratku u Zagreb pridružuje se Ilirskom pokretu razočaran politikom bečkih vlasti prema Hrvatskoj. Godine 1861. osniva Stranku prava, zajedno s Eugenom Kvaternikom, kojega je upoznao za vrijeme zagrebačkoga studiranja. Iste godine postaje bilježnik Riječke županije, a godinu dana kasnije i zastupnik u Hrvatskom saboru. Tamo odlučno iznosi svoje stavove o neizbježnosti raskida Hrvatske s Austro - Ugarskom monarhijom, jer je smatrao da njegova domovina neće imati budućnosti ako ne bude samostalna. Eksplicitno je tražio da se hrvatski jezik zove hrvatskim, a ne ilirskim, kako su ga zvali ostali pripadnici Narodnog preporoda. U Saboru je izrekao i znamenitu rečenicu: "Mi hoćemo Hrvatsku u kojoj će vladati samo Bog i Hrvati!" Kao uvjereni legalist nije zazivao samostalnost Hrvatske oružanom revolucijom, već je vjerovao da se to može ostvariti demokratskim putem. Njegovo političko djelovanje imalo je i svoju cijenu, pa je 1863. osuđen i zatvoren. Dvije godine kasnije ponovno je postao saborski zastupnik, okupljajući oko sebe sve više onih koji su prihvaćali njegove političke ideje.

Kada je 1868. sklopljena Hrvatsko-ugarska nagodba, Starčević je instruirao svoje sljedbenike napisavši "Naputak za pristaše Stranke prava", po kojemu su pravaši trebali djelovati. Njegov prijatelj i najbliži suradnik Eugen Kvaternik je 1871., upravo zbog teškoga položaja Hrvatske uzrokovanog sporazumom s Mađarima, podigao neuspješnu bunu u Rakovici koja je završila pogibijom njenih pokretača. Iako Starčević nije znao za Kvaternikove planove ponovno je zatvoren, nakon čega se odlučio povući i prekinuti javno političko djelovanje. Izbivanje je trajalo sedam godina, sve do 1878., kada je još jednom izabran za saborskog zastupnika.U idućih nekoliko godina Stranka je prava neprestano jačala i 1884. postala vodeći politički čimbenik u Hrvatskoj. Tu poziciju ipak nije uspjela i službeno potvrditi zbog izbornih makinacija vodećih ljudi Narodne stranke, a posebno tada aktualnog hrvatskog bana Károlyja Khuena Hérderváryja. Iako je neformalno ostao vođa pravaša, svoje je mjesto nakon 1892. prepustio mlađim kolegama. Godine 1895. dolazi do raskola u Stranci, pa u već poodmakloj dobi s Eugenom Kumičićem i Josipom Frankom osniva Čistu stranku prava. Ante Starčević je, osim političara, bio i književnik koji se bavio poviješću, pisanjem drama i pjesama, te filologijom, filozofijom i publicistikom. Zbog svega što je učinio za Hrvatsku i

hrvatski narod i danas se smatra Ocem domovine. Umro je u Zagrebu, 28. veljače 1896. godine, a po osobnoj je želji pokopan u zagrebačkim Šestinama.

SADRŽAJ

1. Uvod…… 1
2. Ante Starčević…… 2
   2.1. Rodni kraj…….. 3
   2.2. Roditelj i duhovni otac…….. 4
   2.3. Školovanje i javno djelovanje…… 7
3. Prosvjetna dimenzija misli Ante Starčevića……. 10
   3.1. Narod, pojedinac, država…….. 10
   3.2. Smisao za humor……. 11
4. Odgojne vrijednosti u životu Ante Starčevića…….. 12
   4.1. Materijalne vrijednosti i novac……. 13
5. Starčević protiv Strossmayera……... 14
6. Hrvatska stranka prava……. 16
   6.1. Temeljna misao Ante Starčevića…… 18
   6.2. Starčević i Slevenofili…….. 18
   6.3. Starčević i Srbi…… 20
7. Ante Starčević i javna uprava…… 23
8. Izvorna oporuka Ante Starčevića…….. 24
9. Počeci Hrvatske stranke prava…….. 25
   9.1. Djelovanje stranke prava…… 29
10. Zaključak…….. 31

Literatura …….. 32

Kratice ……. 33

Fotografije …….. 34

1. UVOD

Više od stotinu godina doktor Ante Starčević je izazovna tema hrvatske znanosti i politike. Njegov su život i djelo proučavali s različitih motrišta. Živio je i djelovao u vremenu teških političkih, gospodarskih i društvenih prilika u kojem je Hrvatska stenjala pod tuđinskom vlašću. Gorljivo se je borio za samostalnu i slobodnu Hrvatsku duboko vjerujući u ostvarenje svog životnog ideala. Njegov lik u ozračju slobodne i samostalne Hrvatske izranja kao svjetionik u noći, a njegova misao, provjerena iskustvom prošlosti, postaje svjetlo koje nije izgubilo od svoje izvorne snage. Sudbina svakog čovjeka neraskidivo je povezana s njegovom obitelji i rodnim krajem. Prirodni i društveni uvjeti života naročito u djetinjstvu, udaraju pečat osobnosti čovjeka. Potrebno je upoznati one okolnosti koje su presudno utjecale i odredile životni put Anti Starčeviću, kako bismo ga bolje razumjeli. Rođen je 23. svibnja 1823. u ličkom selu Žitnik. Djetinjstvo provodi u rodnom kraju. S trinaest godina ga napušta da bi ga u svom srcu nosio čitav svoj život. Ljubav prema Hrvatskoj osjeća se u svakoj Starčevićevoj riječi.

Čistoća njegova srca pomućuje se kada govori o neprijateljima i izdajicama naroda. Hrvatska je za njega primjer što neprijateljska vlast može učiniti od jednog plemenitog naroda i od jedne zemlje koju je priroda tako bogato obdarila, zato on ne može imati ljubavi za takvu vlast. Starčević se zalaže za politički sustav koji će osigurati slobodu, moral i blagostanje zemlji i narodu, zato je najviše težio jedinstvu naroda. Teško mu je padalo međusobna netrpeljivost i razdor među zastupnicima Hrvatskog sabora, jer je znao da to pogoduje onima koji su željeli gospodariti Hrvatskom. U njegovo vrijeme narod je birao svoje predstavnike za Hrvatski sabor i zalagao se za veći broj izbornika koji će zastupati narod a ne svoje interese. Starčević je uvijek pripadao manjini, opoziciji, a dobro je znao da od saborske većine zavisi kako će se rješavati prijedlozi na određene zakone. Potpora naroda koju je imao davala mu je snage da se suprotstavlja svemu onome što nije bilo u korist hrvatskoga naroda i hrvatske domovine. Stoljeće je prohujalo od Starčevićeve smrti, stoljeće u kojem je Hrvatska postala slobodna i samostalna za koju je dao svoj život .

2. ANTE STARČEVIĆ

Ante Starčević rođen je u (Žitniku, Gospić 23. svibnja 1823.), bio je hrvatski političar, publicist i književnik. Pored političkih aktivnosti bavio se poviješću i filologijom, književnom kritikom, filozofijom, pisanjem pjesama, drama, političkom satirom (*Pisma Magjarolacah*) i prevoditeljstvom. Još za života nazvan je - kao politički vođa i glavni ideolog hrvatskog nacionalizma - *Ocem Domovine*.

Rodio se 1823. godine u mjestu Žitnik kod Gospića. Otac mu je bio Jakov Starčević a majka Milica, udovica Čorak, iz Široke Kule, pravoslavka koja je primila katoličku vjeru prije udaje za prvog muža. Pučku školu pohađao je u Klancu. Od njegove trinaeste godine školuje ga stric Šime Starčević i daje mu prve poduke iz hrvatskog i latinskog jezika. Šime Starčević bio je župnik u Karlobagu i već tada poznati pisac i jezikoslovac, branitelj hrvatskoga jezika i protivnik Vuka Karadžića. Godine 1839. Starčević odlazi u Zagreb gdje se školuje šest godina izdržavajući se od stričeve potpore i podučavanjem. U jesen 1845. godine završava gimnaziju u Zagrebu te odlazi u sjemenište u Senj, a od tamo u Peštu na studij teologije. Pohađajući gimnaziju dodatno savlađuje latinski te njemački, mađarski, grčki i talijanski jezik. Godine 1846. je, nakon položenih ispita u filozofiji i slobodnim znanostima, promoviran na čast doktora filozofije u Pešti. Tada odlučuje ne posvetiti se svećeničkom pozivu već borbi za slobodnu i suverenu Hrvatsku.

Nakon neuspjelog pokušaja dobivanja mjesta profesora filozofije i povijesti na zagrebačkoj akademiji i beogradskom sveučilištu radi u odvjetničkom uredu Lavoslava Šrama sve do 1861. godine. Naime, te je godine izabran za velikog bilježnika Riječke županije. Iste godine izabran je u Hrvatski sabor kao zastupnik kotara Hreljin-Grobnik, ali je 1862. godine suspendiran i kao protivnik režima osuđen na mjesec dana zatvora. Za zastupnika u Hrvatskom saboru bit će biran i 1865. godine i to kao zastupnik iz zagrebačkog petog kotara, pa 1871., i 1878. godine kao zastupnik iz Rijeke. U Hrvatskom saboru bio je najgorljiviji zagovornik hrvatske neovisnosti odlučno se protiveći bilo kakvim upravnim i državnim vezama Hrvatske s Austrijom i Mađarskom, gradeći tako temelje za osnivanje Stranke prava, koju je 1861. godine osnovao s Eugenom Kvaternikom.

Od prvih svojih zapisa iz 1861. godine pa do zadnjeg svog govora Ante Starčević punih je 30 godina neumorno dokazivao kako je glavna i najprječa stvar osloboditi se austrijskog sužanjstva i da za hrvatski narod nema života ni sretnije budućnosti "dok bude pod Austriom-Madjarijom". Dosljedno je zauzimao krajnje neprijateljski stav prema "umišljotini koja se zove Austrija; u kojoj su se vlade i vladari... urotili protiv narodima". Najvećim neprijateljima hrvatskoga naroda Starčević je smatrao Habsburšku dinastiju. Svojim govorom u Saboru od 26. lipnja 1861. godine dr. Ante Starčević prvi započinje snažnu i odlučnu rehabilitaciju Petra Zrinskoga i Krste Frankopana te daje poticaj kultu njihove uspomene u narodu.

2.1. RODNI KRAJ

Mjesto Žitnik pripadalo je župi Pazarište, koje je dobilo ime pod turskom vlašću, jer su se tu održavali pazari, sajmovi za cijelu okolicu. Pazarište se ranije zvalo Zažitno, i bilo je starije od Gospića. Velik dio Like u feudalno doba bio je u vlasti knezova s krka, Frankopana, koji u predtursko doba razvijaju na tom području visoku kulturu. Doznajemo da su od XVIII. Stoljeća stanovnici Žitnika: Starčevići i Markovići. Naselje ne nosi ime ni jednog od tih rodova, pa je to znak da je ono starije. Brdo nad Velikim Žitnikom obraslo dijelom šumom, dijelom pašnjakom, narod zove Starčevićevom glavicom. Pod njim je stajala stara kuća Starčevića. Opisujući kraju kojem je Ante proživio svoje djetinjstvo i prve godine puberteta, prisjeća se slavne prošlosti Like.

„ *Od Žitnika na sjever za gorskim bilom su Perušić,Kosinj,a preko Ličkog Polja na istoku nekoć su se kočili kao njegove predstraže Budak,Bilaj-grad,Barlete. Taj vijenac tvrdih gradova imao je i šta čuvati jer tu je i geografsko i političko i ekonomsko srce Like,njezina žitnica. I prirodna je funkcija bila neselja žitničkoga; tu je rijeka Lika još brza još nije usporila svoj tok niti se razmiljila u bare, voda njezina jamačno tu je vjekovima gonila mlinska kola . I tu se stalno u jesen skupljalo žito, da se poslije meljave otpremi gospodarima u obližnje gradove- danas grobišta nekadašnje plemenite Like…“*

(Odgojnost Starčevićeve misli, Bratanić,1997.)

Ne možemo a da se ne sjetimo današnje situacije u toj plemenitoj i nekada bogatoj hrvatskoj pokrajini. Od Starčevićevih dana prohujao je Likom Prvi i Drugi svjetski rat, ali je poseban trag ostavio Domovinski rat.

Krvave tragove i pustošenja nisu ostavili samo ratovi, već režimi koji su svim silama nastojali zatrti sve što je hrvatsko slomiti lički ponos i nacionalni osjećaj. Ličani ponosni na svoj kraj i pripadnost hrvatskom narodu, odlazili su u tuđinu da bi spasili sebe i sačuvali svoje. Ostavljali su tako slobodan prostor onima koji su željeli prodrijeti u tlo Hrvatske. Još u doba Marije Terezije i Vojne krajine naseljavaju taj kraj doseljenici s istoka, pravoslavne vjere. Izbjeglice pred Turcima, postaju vjerni službenici režima i čuvari granica s Turskom. Privilegirani i nagrađivani osilili su se pred domaćim pučanstvom i razvijali mentalitet koji su kasnije vlasti, naročito jugoslavenske, znale iskoristiti za svoje osvajačke planove. Starčević kao da je to u svojim vizijama naslućivao. Svojim zemljopisnim položajem Lika je srce Hrvatske. Reanimirati Liku znači pomoći oživljavanju Hrvatske. Ante Starčević, kao iskonski Ličanin, nosio je u svom srcu ljubav prema Hrvatskoj. Sve što je govorio i što je radio bilo je za dobrobit hrvatskog naroda i podređeno sreći Hrvatske. Tu je ljubav crpio iz rodne grude, Like – samog srca Hrvatske. Hrvatska se danas odužuje Starčeviću podižući spomen – kuću u njegovom rodnom Žitniku.

2.2. RODITELJI I DUHOVNI OTAC

Ante je sin Ane i Jakova Starčevića. Antina majka djevojačkim imenom Milica, rodom je iz pravoslavne kuće Bogdana iz Široke Kule. Zaručena za mladića iz obitelji Čorak, upoznaje Jakova, mladića iz obitelji Starčevića. U njihovu prvom susretu rađa se simpatija. Milica mora zatomiti osjećaje i udati se za mladića kome je, prije susreta s Jakovom, dala svoju riječ. Kako je obitelj Čorak katolička, Milica se prije udaje pokrštava primajući ime Ana, Jakov je u svojoj ljubavi postojan i čeka. Kroz sudbinu Antinih roditelja upoznajemo i neke običaje. O pirnim običajima u Lici pisao je i Starčević. Primjerice, djevojka se prije vjenčanja obećaje momku. Održati zadanu riječ pitanje je časti. Pogazi li djevojka obećanje, sramota pada na čitavu obitelj. Stjecaj okolnosti je učinio da su se Milica – Ana i Jakov našli u braku. Drugi običaj odnosi se na trajanje udovištva. Treba proći godina dana od smrti muža ili žene pa da se osnuje novi brak. Jakov strpljivo čeka da prođe vrijeme žalosti. Prosi Milicu-Anu za kojom mu srce čezne od prvog susreta. Do trinaeste godine Ante živi u Lici uz svoje roditelje i brata Jandru te dvije sestre. Njemačku pučku školu polazi u Klancu, općinskom sjedištu. Oskudica, na koju je naviknut od djetinjstva postaje stil njegova života i sastavni dio njegove osobnosti. Veći dio godine je bos i slabo odjeven, kao i ostala lička djeca. Oskudica čini njegovo tijelo vrlo osjetljivim i neotpornim na bolesti, ali jača njegov duh i čini ga spremnijim za podnošenje životnih teškoća bez prigovora.

Od najranijih dana Starčević je naučio primati udarce, savladati prepreke i podnositi nepravde koje mu je život donosio. Borbenost, jaka volja i izdržljivost osobine su Antina karaktera, čiji korijeni sežu u djetinjstvo. Veliki utjecaj na razvoj njegove svijesti ima život u zadruzi. Veoma je cijenio pozitivne strane zadružnog života : zajedništvo i međusobno pomaganje. Na osnovi svog iskustva davao je, kasnije kao saborski zastupnik,prijedloge za unapređivanje života u zadrugama. Prijelaz iz patrijarhalnoga gospodarstva u novovjekovno započinje u Lici pod francuskom upravom. Porez uništava zadružni život čije se pozitivne strane gube. Starčević je smatrao da u Hrvatskoj nema neplodne zemlje, već je tlo učinjeno neplodnim. Potrebno je podučavati puk u gospodarstvu i omogućiti onome koji radi da uživa plodove svojih žuljeva. Misli Starčevića o gospodarstvu i poljoprivredi značajne su i danas. On nije mogao predvidjeti kako će se Hrvatska razvijati, ali je upozorio na važnost poljoprivrede i gospodarstva, na ulogu sloge i rada za njezin napredak. Komunistički je režim upravo na tom planu nanio velike štete. Više se pozornosti posvećivalo industriji nego poljoprivredi. Seljak se proleterizira i dolazi u grad. Zemlja ostaje napuštena i neobrađena, te ona kao takva zove i danas diljem Hrvatske. Još uvijek nedovoljnu brigu posvećujemo tim važnim privrednim granama kao što su voćarstvo, vinogradarstvo, povrtlarstvo, maslinarstvo, stočarstvo itd. Starčevićevi savjeti u tom pogledu danas su vrlo aktualni.

Uz svoje roditelje Ante Starčević ima i duhovnog oca. Bio je to Šime Starčević, svećenik iz njihova roda. Njegov posjet rodbini i rodnoj kući u Žitniku 1836. God. odredio je životni put dječaka, najmlađeg člana zadruge Starčevića. Bio je to susret koji je odlučio o dječakovu daljnjem životu. Šime Starčević odlučio je povesti Antu sa sobom u Karlobag i brinuti se za njegovu budućnost i pretpostavlja se da Šime ne donosi tu odluku samo iz milosrđa i želje da pomogne svom rodu. U svakom slučaju bila je to sudbinska odluka za trinaestogodišnjeg Antu koja je promijenila njegov način života i dala poticaj razvoju njegovih sposobnosti, koje u okolnostima seljačkog ličkog života, ne bi imale priliku da se ostvare.
Šime se rodio u Žitniku 1786.god. i prvi je Starčević kojemu možemo slijediti životni put. Ne zna se tko je otkrio Šiminu darovitost ni gdje se školovao. Moguće je da je Šime dabio prvu pouku kod župnika u Pazarištu, u Gospiću ili u Klancu. Godine 1806 biskup Ježić osniva sjemenište u Senju. Vjeruje se da je Šime Starčević bio među prvim potomcima tog sjemeništa. U duhovnu službu stupa 1810.god., a prvu župu dobiva 1812.god. u Ličkom Novom.

Schonbrunnskim mirom 1809. Dolazi Lika pod francusku vlast. Po treći put u jednom vijeku Ličani mijenjaju gospodara (osmanlijska, austrijska i francuska vlast) zato jamačno primaju tu promjenu sa stanovitom ravnodušnošću. Lički krajišnik mijenja samo *monduru*[1] i *barjak.* Od 1815.god. do 1830.god. doba je vladavine Svete alijanse. Austro-njemački vojnički režim učvršćuje se u Lici.

Duhovni profil svećenika Šime je vrlo bogat. Poznaje njemački, talijanski, francuski i latinski jezik. Čita veoma mnogo. Posebno mu je prirastao srcu Jean Jacque Rousseau, koji ga oduševljava pozivom na povratak prirodi, na slobodu i neposrednost u odnosima među ljudima. Prihvaća ideju ilirskog preporoda, ali oštrom satirom ličkoga racionalista žigoše Gajevu pravopisnu reformu i cijeli zagrebački krug. Piše svoju Ričoslovicu, sakuplja narodne poslovice i objavljuje ih. Među njima se nalazi i lozinka roda Starčevića: *Boj se boga, čini pravo, nikoga se ne plaši.* Šime umire u Karlobagu 1859.god.

Duhovni profil Šime Starčevića opisan je da bi se moglo shvatiti njegovo snažno djelovanje na oblikovanje duhovnog profila mladoga Ante. Uz svog strica Ante razvija ljubav prema knjizi, prema klasicima, razvija simpatije prema J.J.Rousseauu. Uči jezike i priprema se za polaganje prvog i drugog razreda gimnazije. Šimin prijatelj Joso Vlatković, župnik u Smiljanu, podučava Antu u latinskom, aritmetici, zemljopisu i prirodopisu. Ali za njegov je životni put značajna njegova humanistička naobrazba, koju stječe u domu strica Šime u Karlobagu, i koja je temelj njegove duhovnosti. Stjecaj životne okolnosti i snažna ličnost strica Šime dali su pečat sudbini Ante Starčevića. Čudnovato je kakvim se stazama život kreće da bi ljude pretvorio u ono što jesu. Šime je znao prepoznati darovitog dječaka i probuditi zapretane mogućnosti koje su ležale u njegovim genima. Ante je znao prihvatiti izazov i aktualizirati svoje sposobnosti.

[1] Mondura – odjeća. Izvor: Marija Bratanić,Odgojnost Starčevićeve misli

2.3. ŠKOLOVANJE I JAVNO DJELOVANJE

Nakon što se u Karlobagu pripremao za polaganje ispita za prva dva razreda gimnazije, Ante Starčević ih polaže 1839.godine u Zagrebu. Zanimljiva je anegdota koju bilježi Kerubin Šegović, a opisuje je i Horvat. Vezana je uz zgodu s polaganja ispita. Nakon položenih ispita upisuje treći razred sjemenišne gimnazije u Zagrebu. Bez stipendije je i prvu godinu stanuje u sjemeništu, gdje pomaže u posluživanju. Nakon što je dobio stipendiju seli se u Novu Ves (današnja Tkalčićeva). U školi se upoznaje s Eugenom Kvaternikom. Njihovo ih prijateljstvo prati sve do Eugenove pogibije u Rakovici[2]. U ljeto 1845. godine završava gimnaziju s izvrsnim uspjehom. Nazočan je krvoproliću na Markovom trgu u Zagrebu 29. srpnja i malo je trebalo da i sam ne strada. Surađuje u Gajevoj „*Danici*“ i u „*Zori dalmatinskoj*“. Ujesen iste godine odlazi na studij teologije u Peštu. Malo se zna o Starčevićevu životu u peštanskoj bogosloviji. Sam ga nije gotovo ni spominjao. Bile su to godine njegova sazrijevanja, upoznavanja sklonosti i stvaranja odluka za život. Svećeničko zvanje nije u skladu s njegovim temperamentom. Uz bogoslovne nauke Ante u Pešti uči filozofiju i povijest.

Prije nego je apsolvirao teologiju, završava filozofiju i izrađuje doktorsku disertaciju te 1846.godine postiže u Pešti doktorat iz filozofije. Od ljeta 1846.do prvih mjeseci 1848. javljaju se krize u duši mladog Starčevića. Preispituje vrednote i zacrtava novi cilj svoga života. U proljeće 1848.godine napušta teologiju i vraća se u Zagreb. Događaji 1848/49.utječu na njegovu ličnost i određuje pravac njegovu životu i djelovanju. Godine 1849.natječe se za profesora filozofije na Pravoslovnoj akademiji u Zagrebu. Predložen je za imenovanje nakon što je položio pravopisni ispit s najboljim uspjehom.

Molba mu je odbijena. Starčević je usmeno obaviješten da je dekret za njegovo imenovanje u Beču potpisan. Netko je, pouzdano se ne zna tko, intervenirao. Pretpostavlja se da je riječ o biskupu Ožegoviću koji je Starčeviću, kao darovitom mladiću,pomogao da upiše teološke studije u Pešti. Starčevićevo napuštanje teologije vjerojatno u njemu izaziva revolt. Bilo je to veliko razočaranje za mladog Starčevića. To mjesto je dodijeljeno Čehu, bez potrebnih kvalifikacija i bez poznavanja hrvatskog jezika. Doživjeti takvu nepravdu i u njoj pronaći motiv, koji će usmjeriti život općem dobru , mogu samo izuzetno snažne i duhom bogate ličnosti.

[2] Ne vidjevši drugog rješenja za oslobođenje Hrvatske od tuđinske vlasti, on 8. listopada 1871. godine staje na čelo narodnog ustanka u Rakovici, poznatog kao Rakovička buna. U želji da ne kompromitira Stranku prava, kao i dr. Antu Starčevića, Eugen Kvaternik preuzima potpunu odgovornost za taj ustanak,premda mu je cilj bio dovođenje stranke na vlast u nezavisnoj Hrvatskoj. Buna nije uspjela i većina je ustanika poginula, kao i sam Eugen Kvaternik.

Kakav bi bio životni put Starčevića da nije osujećen njegov izbor za profesora filozofije i povijesti, teško je sada reći. Život ga je stavio pred iskušenje i veliki izazov. I on mu je, na njemu svojstven način odgovorio. Do 1861.godine zaposlen je u odvjetničkoj pisarnici dr. Lavoslava Šrama u Zagrebu. Surađuje u „*Narodnim novinama*“. Bavi se proučavanjem starih hrvatskih spomenika i piše *Razvod istrianski*. Godine 1853. odbornik je Matice ilirske te suradnik i urednik časopisa „*Neven*“. Godine 1860. nakon Listopadske diplome piše u „*Pozoru*“ svoje prve političke članke. Njegovo intenzivnije javno djelovanje započinje izborom za velikoga bilježnika Riječke županije 1861.godine.

Iste je godine izabran i u Hrvatski sabor kao zastupnik kotara Hreljin i 26.lipnja drži svoj prvi veliki govor o državnopravnim odnosima Hrvatske s Austrijom. U svojim predstavkama riječke županije postavlja osnovu pravaškog političkog programa. S prijateljem iz gimnazijskih dana Eugenom Kvaternikom osniva Stranku prava 1861.godine tražeći za Hrvatsku punu nacionalnu slobodu i državnu nezavisnost. Godine 1862. suspendiran je s dužnosti velikog bilježnika, jer je optužio austrijsku vladu za nerede u Rijeci prilikom posvećenja županijske zastave. Zbog toga je 1863.godine izveden je pred sud i osuđen na mjesec dana zatvora. Nastavlja s radom u pisarnici dr. L. Šrama. 1865.godine ponovno je izabran u Sabor kao zastupnik izbornog kotara Zagreb Kaptol.

Godine 1871. izabran je u Sabor kao zastupnik kotara Krapina. Pod sumnjom da je sudjelovao u organiziranju Rakovičke bune, zatvoren je u listopadu 1871., ali zbog nedostataka dokaza, pušten je iz zatvora. Godine 1878. zastupa u Saboru kotar Kraljevicu. Godine 1879. seli se u Sušak; 1881.godine izabran je u Sabor kao zastupnik kotara Bakar.

Početkom 1884.godine prelazi u Zagreb i u Saboru zastupa kotar Krašić. Godine 1887. izabran je za zastupnika kotara Čabar, a 1892.godine kotara Delnice.

S biskupom Strossmayerom sastaje se u Krapinskim Toplicama 1893.godine.

Do svoje smrti 1896. ostaje u Saboru kao narodni zastupnik. 26.lipnja 1894.godine postavlja se kamen temeljac za Starčevićev dom[3], palaču koju Starčeviću daruje hrvatski narod.

[3] Odluka o izgradnji Starčevićevog doma donesena je na skupštini Stranke prava održanoj 27. travnja 1892. u Rijeci, kojoj je nazočilo više od 80 istaknutih pravaša iz Banske Hrvatske, Dalmacije, Istre i Rijeke. Književnik i podpredsjednik kluba stranke Eugen Kumičić iznio je prijedlog riječima: "… u živoj nam je uspomeni kolikim je oduševljenjem i stotinama brzojavnih pozdrava bio naš "STARI" pozdravljen iz svih hrvatskih krajeva, kad je navršio šezdesetu godinu svoga života. … pa onda ono golemo slavljenje Stranke prava, prigodom prošlogodišnje gospodarske izložbe, kad su nagrnula čitava hodočašća iz svih hrvatskih krajeva u Zagreb, i kad su ti, nazovimo ih "hrvatski hodočasnici", smatrali svojom prvom i svetom dužnošću da pozdrave Antu Starčevića… …Ali naš "Stari" nije mogao da primi te poklonike u svom stanu, ako se uopće mogu nazvati stanom one dvije neugledne dvorišne sobice, u kojima naš "Stari", naš velikan boravi svoje dane…". Dr. Josip Frank je podržao prijedlog i predložio zaključak da se u Zagrebu prinosima stranke podigne palača koja će u svakom pogledu biti dostojan dom prvaku stranke i Ocu Domovine. U je svrhu izdan proglas hrvatskom narodu.

U njega se useljava 1895.godine i, samo nekoliko mjeseci poslije 28.veljače 1896.godine,umire. Prema oporučnoj želji sahranjen je na Šestinskom groblju nadaleko od Zagreba.



Starčevićev dom ubrzo nakon izgradnje, fotografija prvog zagrebačkog fotografa Ivana Standla (1832. - 1897.)

3. PROSVJETNA DIMENZIJA MISLI ANTE STARČEVIĆA

Misli s pedagoškom dimenzijom u Starčevićevim se djelima javljaju usputno, nikada u žarištu razmatranja, otkrivajući lucidnost njegovih pogleda, danas tako potrebnih kada govorimo o duhovnoj obnovi škole i ustrojstvu hrvatskog školstva. Napredne pedagoške ideje njegova doba Starčeviću nisu bile nepoznate, pa je i to znak da Hrvatska u duhovnom pogledu nije bila na rubu Europe. Pedagoški pokret nadahnut idejama J.J.Rousseaua, nastojao je unijeti nov duh u školu i postaviti je na nova načela. Pokret je uključivao više pravaca *nove škole* i *reforme pedagogije* suprostavljajući se intelektualističkoj pedagogiji J.F.Herbarta. Premda je J.J.Rousseaua živio i djelovao u XVIII. stoljeću njegov kopernikanski obrat u gledanju na dijete i njegovu ulogu u odgoju snažnije je odjeknuo u XIX. stoljeću. Čovjek je, za Rousseaua po svojoj prirodi dobar i zato je u odgoju bolje ništa ne činiti protivno ljudskoj prirodi. Dijete postavlja u centar odgojnog djelovanja i preteča je pedocentrističkih pravaca u pedagogiji. *Biljke se oplemenjuju njegovanjem a ljudi odgojem,*geslo je J.J.Rousseaua. Snažan utjecaj J.J.Rousseaua osjeća se u Starčevićevim pogledima na odgoj i učenje.

3.1. NAROD, POJEDINAC, DRŽAVA

Misli i pogledi Starčevića na odnos naroda, pojedinca i države daju nam mogućnost deduciranja odgojnog cilja i sagledavanja bitnih zadaća u odgoju mladog naraštaja. Narod je Starčeviću svetinja, a doživljava ga kao osobu. „*Narod u svojoj cielosti kao oseba,mora biti svetinja svakom pojedinom udu;tu cielost zastupa zakoniti vladar kao njezin pravan načelnik"*. Narod kao i osoba, ima svoje tijelo, a svaki je pojedinac njegov ud. Narod je za Starčevića i veći od pojedinca, kao što je tijelo veće od svakog pojedinog dijela. Za harmonično djelovanje tijela potrebno je skladno djelovanje njegovih stanica, organa i udova. Isto tako, za harmonično djelovanje naroda potrebno je skladno djelovanje pojedinca. Tu naslućujemo poimanje i upućivanje na važnost *sinergetskog djelovanja* prirodnih i društvenih sustava za njihovu uspješnost. Starčević ne imenuje tu pojavu, jer termin sinergija pripada našem vremenu. Odgojno djelovanje odvija se u međusobnom odnosu između odgojitelja i odgojenika u kome je odgojitelj, njegova osobnost i njegov stupanj svijesti od presudnog utjecaja na mlado biće koje odgaja.

U tom je svjetlu bitan stupanj odgojnosti odgojitelja koji,prema stavu Starčevića popravljajući sebe popravlja i međusobne odnose, te na taj način stvara preduvjete za bolje odnose i u društvu. Zadaće odgoja, tako sagledane, višeslojne su i uključuju cjelovito biće onoga koji podučava i odgaja i onoga koji se podučava i odgoja. Zadiru u sve sfere njihove ličnosti i uključuju ne samo učenost i znanost, već krepostan i moralan život, znanje i dobrotu, vrline uma podjednako kao i vrline srca. Poticaj je to, da u suvremenim uvjetima, kada stvaramo viziju hrvatske škole i koncept hrvatskog školstva probudimo ne samo um, već i srce, da misaonim strukturama osjećajnošću damo potrebnu energiju i potaknemo duhovnost i sinergičnost u pojedinačnim nastojanjima i zajedničkom djelovanju.

3.2. SMISAO ZA HUMOR

Poznat je Starčevićev smisao za humor. Znao se našaliti i na svoj račun, osobito na račun svoje *zasukanosti* (nepopustljivosti). „ Čuo sam govoriti o mojoj zasukanosti, od koje da Bog svakoga oslobodi…“. Svjestan je bio te svoje osobine za koju je bio odgovoran. „ Nu ja sam u zasukanosti odrastao i ostario i želim umreti, pa ne mogu to nijedno, kako gospoda navadjaju, do sada za istinu priznati “ katkad je njegov sarkazam prelazio u crni humor, kao u primjeru:

„ Nekoj Englez kaza, da bi kuga, davala časti, vlasti i novacah, našlo bi se ljudih, koji bi i nju hvalili, branili i preporučivali kao osobit dar božji…“

(Odgojnost Starčevićeve misli, Bratanić,1997.)

Smisao za humor potreban je u našem međusobnom ophođenju, pa i kada je u pitanju rješavanje važnih političkih i državničkih poslova. Smisao za humor ovisi o naravi svakog čovjeka , pa ga u skladu s njom treba i koristiti. Sve što je izvještačeno i nenaravno djelovat će odbijajuće, ono što je naravno i spontano plijenit će snagom privlačnosti. Smisao za humor razvit ćemo i koristit u harmoniji s ostalim našim osobinama i osobnošću kao cjelinom.

4. ODGOJNE VRIJEDNOSTI U ŽIVOTU ANTE STARČEVIĆA

Odgojne vrijednosti utkane su u život i djelo Ante Starčevića. Zaronimo li u riznicu njegove baštine, iznenadit će nas ljepota duha i snaga misli, uzvišenost ideala i plemenitost srca. Kada naše riječi drugi tumače u skladu s našom namjerom, kada je značenje koje oni pridaju našim riječima u skladu sa značenjima koje smo im sami pridali kodirajući svoje misli, tada je sporazumijevanje ostvareno. U djelu Ante Starčevića otkrivene su vrijednosti povezane s odgojnim djelovanjem. Narod je najveća Starčevićeva vrijednost i to je potkrijepljeno mnogim njegovim djelima i citatima. Utopljen u moru jugoslavenskih naroda, hrvatski je narod gubio svoju fizionomiju, hrvao se s opasnošću da se utopi, da nestane, da ga preplave. Opasnost je bila veća nego pod Austro-Ugarskom.

Svojim osamostaljivanjem hrvatski je narod stvorio preduvjete za slobodan i nesputan razvoj svoje individualnosti, a tome je Starčević težio. U tome leži veličina povijesnog čina odcjepljenja i osamostaljenja, čiji smo svjedoci. Pronicava Starčevićeva misao upozorenje je i danas : „ *naš je narod kroz vekove varan, zamamljivan i tlačen, i to uvek neposredno od svojih sinovah. Tomu je posledica da ovaj narod skoro ne može razabrati dobro od zla ,svojega prijatelja od svojega neprijatelja,i da se ne može svojski za ništo, zauzeti, nego serne kamo ga jači porene, bez da ikomu veruje“* U toj je misli izražena tragedija naroda kome su vlastiti sinovi bili najveća opasnosti. I primjeri iz najnovije povijesti mogu nam posvjedočiti tu gorku istinu. Ako želimo prekinuti okrutni lanac sudbine, koju je Hrvatsku stoljećima držao u okovima, moramo se osvijestiti i izvesti zaključak iz te povijesne istine .

Nakon svega što je Hrvatska proživjela, bolje ćemo shvatiti Starčevićeve savjete za naš spas u svijetu, danas tako aktualne:

„ Raztrgajmo paklenu mrežu, koju nam je svima naš obećeniti neprijatelj razapeo;

Zaboravimo na nepravde i uvrede, koje smo jedni od drugih pretrpili;

Pripišimi svu nesreću našu njezinim početnikom a ne narodom našima;

Oprostimo neprijateljima našima, i nastojmo da nam u buduće ne mogu škoditi;

Pomirimo se i pobratimo, te nas se zauzmi jedan za sve i svi za jednoga;

Zakunimo se na svetom grobu naših mučenika, a taj je grob sva naša skupna domovina, zakunimo se, da ćemo dostojno osvetiti otce naše, a sveta nam budi svih nas sloboda, jednakost i bratimstvo „

(Odgojnost Starčevićeve misli, Bratanić,1997.

4.1.MATERIJALNE VRIJEDNOSTI I NOVAC

Raskršća, koja nas stavljaju pred dilemu kojim smjerom dalje krenuti, nisu nam nepoznata u životu. Svi smo stajali na raskršćima pred smjerokazima koji su nas upućivali prema materijalnim i prema duhovnim vrijednostima. Čovjek je, po svojoj prirodi, biološko biće. Za čovjeka je neophodno zadovoljavanje egzistencijskih potreba koje su vezane uz materijalne vrijednosti. Novac simbolizira materijalne vrijednosti. Starčević je dobro znao što novac u društvu znači. Bio je svjestan njegove moći ali još svjesniji da se ne želi pokoriti toj moći. Usmjeren duhovnim vrijednostima, uskladio je način života sa svojim idealom ostajući njemu vjeran uz cijenu skromna i materijalno siromašna života. I nije zbog toga bio nesretan, jer se držao svoje moralne norme :

„ *novca ćeš imati time više, čim ćeš ga manje trebovati, a trebat ćeš ga tim manje, čime ćeš biti zadovoljniji. Zadovoljan ćeš biti ako ne budeš više iskao, negoli ti je treba za moći krjeposno živjeti „*
(Odgojnost Starčevićeve misli, Bratanić,1997.)

Opće dobro, sreća i blagostanje (materijalno i duhovno) naroda vrhovni je cilj, a ostvarenje tog cilja svrha je države i vlade. Sebični probitci i sebičnost za Starčevića su glavne prepreke ostvarivanju tako postavljenog cilja i svrhe.

„ I dok svatko gleda da dobiva što više ne pazeć na pravicu; dok se jadnici moraju natjecati za zalogaj kruha; dok stroj bogatu služi a siromaka tare; dok je hrpa siromaka a razmjerno rukovet bogatih; dok ne ima vjere, ni ljubavi, ni umjerenosti, nego dok svatko bezobzirno nastoji uživati što više može – dotle budi kakovo razpravljnje i popravljanje družtvenih odnošaja mora biti prostom sanjarijom „
(Odgojnost Starčevićeve misli, Bratanić,1997.)

5. STARČEVIĆ PROTIV STROSSMAYERA

Ante Starčević je još za vrijeme Sabora 1861.godine nastojao spasiti Strossmayera hrvatskoj misli; poslije Sabora pozvao ga je u ime riječke županije, da joj na Grobničkom polju blagoslovi zastavu, a godine 1865. stupio je sa svojim prijateljima u njegov zastupnički klub. Ipak, nije ga uspio spasiti hrvatskoj misli. Utjecaj Račkoga na biskupa bio je mnogo jači; kada je biskup držao govor kojim je zagovarao adresu Račkoga u tome je Starčević vidio propast Hrvatske. Nije stoga čudo što se je Starčević, strog po naravi kao i u politici u Hrvatskoj žestoko oborio na pisanje „ *Pozora*“, biskupova glasila, kad je on na biskupov imendan preporučio u filozofiji realizam u praktičnom životu materijalizam.
Stari je u Hrvatskoj na to planuo ovako:

„ *zar mi potvaramo naše Slavosrbe, kad im javno kažemo: da, kakogod iznevjeruju krv, domovinu i slobodu svojega naroda, da su i Bogu svojemu nevjerni, to jest onoj vjeri, koja ih ne samo hrani, no koja im podava i sredstva, da mogu tim uspješnije izdavati narod“.*
(Ante Starčević-kulturno povijesna slika, Horvat,1990.)
Starčević je kao katolik, pogotovo zamjerio biskupu Strossmayeru i njegovo poznato držanje na vatikanskom koncilu. Strossmayer je došao u Rim noseći u džepu okružnicu kancelara grofa Beusta, koji je bestidno preporučio svim austrijskim biskupima, kako se moraju ponašati na vatikanskom koncilu. Samo iz toga razloga je Strossmayer govorio prema željama tog austrijskog kancelara te je Stari na to dodao:

„ *neću da istražujem, ali nije bez važnosti činjenica, da službena i poslužbena štampa, i u Beču i u Pešti, iza toga stala slaviti vrline Strossmayerove i preporučavati ga za nasljednika kardinalu Hauliku na zagrebačkoj nadbiskupskoj stolici. Pester Lloyd dapače je isticao, da je Strossmayer najvrsniji kandidat za tu čast, i da za njim stoji cijeli hrvatski narod“.*
(Ante Starčević-kulturno povijesna slika, Horvat,1990.)

Možda Starčević ne bi dao toliku važnost Strossmayerovoj zabludi u Rimu, da se ona nije odrazila i u Hrvatskoj, i to u dva smjera. Biskupovi pristaše odmah su stali smućivati ljude tražeći njihove potpise na nekakve adrese, što su se trebale uručiti biskupu na povratku iz Rima.

Hrvatska je protiv toga ustala, ističući da je u Rimu liberalno vladao i bečki nadbiskup, kao i ugarski primas, ali nikomu nije palo na um, ni u Beču ni u Ugarskoj da je skupljenje tih potpisa prava komedija, kao da je ulica mjerodavna u rješavanju vjerskih pitanja.
Starčević je kudio Strossmayera zbog toga što je on grofu Beustu na volju u Rimu isticao protestantizam protiv katolicizma, dok je Starčevićev Horvat u posebnom članku o koncilu ustvrdio da je prijelaz protestanata na katolicizam postulat razuma: jer im ne preostaje nego birati između bezvjerja i katolicizma. S toga se Srarčevića bolno dojmilo što je velika većina hrvatskoga svećenstva stalo uz Strossmayera, zajedno s „ Katoličkom listom „ u kojem je urednik izjavio da je sva biskupija jednoga mnijenja. A poznato je da se mlađe svećenstvo, na čelu sa odličnim domoljubom dr. Jurajom Žerjavićem bunilo baš protiv toga.
Uz sve to Starčević je Strossmayeru zamjerao i to što on kao razglašeni Mecenat nije osnovao nikakve zaklade ni i „ Matici Hrvatskoj „ ni u „Hrvatskom društvu sv. Jeronima“, možda zbog toga što te ustanove nose hrvatski biljeg, dok je obilno darivao institucije bez hrvatskog obilježja, ili koje su nosile njegovo ime i prezime.
Bit će dovoljno da se konačno shvati raspoloženje Staroga prema Strossmayeru ako se prenese jedna njegova izjava iz „ Hrvatske“ u jednom otvorenom pismu, a koje glasi:

„ *da bude onaj (Strossmayer) o dobru Hrvatske radio, pa makar meni smrt zadao, ja bih ga bio i posljednjim izdahom blagoslovio. Ali on je radio izdati Hrvatsku, izdao ju je, i nastojao je satrti sve one, koji ju branijahu, zato jer je branijahu…….. tako dakle samo prava, hrvatska stranka, samo ona može štogod učiniti za olakšati prokletstvo, u koje g. Ivan Mažuranić i biskup Strossmayer baciše Hrvatsku; prokletstvo, koje, potpuno razvijeno, dao Bog da nijedan Hrvat ne dožive, nego radije da svi propadnemo“.*
(Ante Starčević-kulturno povijesna slika, Horvat,1990.)

Na kraju treba dodati, da je Starčević zadnji put žigosao politiku Strossmayera kad je devedesetih godina napisao raspravu „ Jubileji“ u kojoj se bavi velikim jubilarcima od 1888.-1890. godine, te je izjavio da je Strossmayerovom krivnjom Hrvatska proglašena „zemljom ugarske krune“ i kraljevinom „ ukupne i nerazdjeljive carevine“, a ipak u stare dane hoće da se prikaže nekakvim političkim mučenikom, kao da je u Požegi dobio ukor za hrvatski patriotizam.

6. HRVATSKA STRANKA PRAVA

Hrvati se nikada, ni u najtežim vremenima, nisu odrekli težnje za samostalnom i neovisnom državom Hrvatskom. Dublje nego što se je po vanjskim događajima moglo i vidjeti, drijemale su u duši naroda sile, koje su ga održavale u čestim i pretužnim događajima. Hrvatski sabori, upućujući poslanice na Beč i u Budim, pozivaju se na drevno kraljevstvo Tomislava, Krešimira IV., Zvonimira, snažno i neovisno. Hrvatski prosvjedi nisu zastali kod toga da samo naglašavaju ovo prastaro pravo samosvojnosti, nego su često bili izraženi i u otvorenim pobunama i oružanim sukobima. Pokreti Horvata i Paližne, muke kasnijih Frankopana i napokon urota Zrinsko-Frankopanska svjedoče o moćnim zamasima narodnih snaga. Bitno je napomenuti da se hrvatski vođe u tim odlučnim trenutcima nisu skanjivale tražiti saveznike i izvan habsburškoga carstva.

Staro je pravo trebalo doći do pobjede makar i s pomoću neprijatelja dinastije - ono je bilo tako sveto, da je poštovanje toga prava bilo dopušteno ishoditi svim sredstvima. Pokretna točka Zrinsko-Frankopanske urote je u tomu, da su se ove dvije obitelji, sjedinjene udajom Katarine Frankopanske s Petrom Zrinskim, htjele potpuno do suverenosti, odhrvati bečkome utjecaju i za taj cilj potražili su saveznike u francuskome kralju, najmoćnijem protivniku austrijske politike u tadašnjoj Europi. Ovo je gotovo vjerničko poštovanje staroga prava i ovaj oslon na središte izvan Monarhije sasvim su analogni sa stajalištima Ante Starčevića. Sudbonosne godine 1848. Starčević se u početku oduševljavao banom Josipom Jelačićem. Ali kada je banov pothvat počeo pokazivati svoje posljetke, Starčevićevo razočarenje bilo je veliko.

Razdoblje Bachova apsolutizma[4] potvrdilo mu je spoznaju da je Austrija najveći neprijatelj i pravi krvnik hrvatskoga naroda. Sve nepomirljivije, a uvijek javno, istupao je s govorima protiv same vladavine, vladara i cjelokupnoga sustava uprave. U sjajnom saborskom govoru od 26.lipnja 1861. očituje se sva njegova mržnja prema Austriji. Gotovo cijeli svoj život javnog djelatnika – Starčević provodi unutar Stranke prava. U onom povijesnom razdoblju koje je uvjetovalo Starčevićevo društveno djelovanje steklo se toliko toga, čitava stoljeća izuzetne i mukotrpne povijesti jednoga maloga naroda.

Pravo čudo da se je uopće uspjelo održati, porazbacano u tolika različita i zadugo odijeljena područja kao što je dalmatinsko, istarsko, slavonsko, bansko hrvatsko i bosansko.

---

[4] Bach je bio ministar unutarnjih poslova, predstavnik apsolutističke politike bečkog dvora. Tadašnje stanovništvo, kao i kasniji naraštaji smatrali su ga glavnim tvorcem apsolutizma pa je zbog toga i prozvan Bachovim apsolutizmom. Izvor: Mirjana Gross/Agneza Szabo: prema Hrvatskom građanskom društvu, Globus Zagreb 1992.

Tako dugo vremena podijeljena i suzbijana Hrvatska, ipak je odolijevala vatrama kao što su bili Rim-Bizant, Habsburgovcima, Mađarima i Turcima.
U Starčevićevo vrijeme dozrijeva ideja hrvatskoga državnoga prava, ali ona odmah biva shvaćena i tumačena vrlo različito.
Pravaši nisu htjeli ni pod Beč ni pod Peštu , nego svoj na svojem kako kaže i sam Starčević :

„ Ne tražim neprilike ni pogibelji, nu kada se radi o pravu domovine, o sreći naroda hrvatskoga, ja ne znam ni za kakvu pogibelj, ni za kakvu nepriliku, ni za kakvu žrtvu, nego nastojim da ispunim moju dužnost i nakoliko mi to pođe za rukom, natoliko sam zadovoljan, ne pazeći na posljedice koje se samo mene tiču. „
(Pravaški pokret 1878.-1887., Turkalj, 2009.)

Po zamisli Ante Starčevića valjalo je odgajati narod u stalnome otporu i odbijanju svih milostinja. Tko je pravaš, dakle protivnik i Beča i Pešte, ne smije se nadati koristi ni od kakve trenutačne političke promjene. Bili na vlasti austrofili ili mađarofili pravaš ne surađuje s njima. Namjera je pravaša istaknuta u prvoj knjižici „*Hervata*“ iz godine 1868.
U kojoj, između ostalog, piše : „ Skidati krinke onima, koji su naš narod kojekakvim sredstvima trunuli do poniženja i nesreće ter nastoje da ga u tom stanju drže.“ Biti pravašom značilo je doći u sukob s većinom; biti pravaškim vođom mogao je biti samo onaj, koji se odrekao mira građanskoga života izloživši se progonu i oskudici.„ I Starčević i Kvaternik, njegov nerazdvojni prijatelj, koji je za razliku od Starčevića krstario diljem Europe tražeći za Hrvatsku slobodu, ostali su čitavog života bohemi.
Nazivani su steklišima, dakle bijesnim psima, ali tim imenom pravaši su se ponosili i poručivali protivnicima: „ Stekliši uče da nema pravoga, velikoga gospodina izvan naroda i zato ne mare ako sutra propadnu sva naša gospoda.“ Starčevićevu stranku, koju je ispočetka najvatrenije prigrlila hrvatska mladež, nazivali su „bandom razbojnika„ od koje se valja braniti svim sredstvima, pa i bodežom i samokresom kako je toplo preporučilo jedno austrijsko glasilo.

6.1. TEMELJNA MISAO ANTE STARČEVIĆA

Vratiti Hrvatskoj cjelokupnost i samostalnost na temelju državnoga prava. Taj zahvat zasniva se na tri točke koje su i središnja zasada cjelokupnoga pravaštva. Prvo, Hrvatska je imala posebnu krunidbu i onda kada je birala Arpadovce za svoje kraljeve. Drugo, Hrvatska je imala svoj Sabor koji ima kraljevske ovlasti. Treće, Hrvatskoj su to ugovorima potvrđivali i na to prisezali i Arpadovci i Habsburgovci.

Kada se ovo troje prevede s povijesno- pravne razine na ustavno-državnu pokazuje se kao zahtjev za neovisnošću u upravi, sudstvu, novčarstvu, vojništvu, redarstvu..“

Nacija ima prirodnu težnju stvoriti državu, a kada joj to uspije završena je izgradnja samog naroda, jer mu je u državi dana puna mogućnost da može razviti i sva ostala svojstva. Koliko je ideja Hrvatske države opsjedalo Starčevića, svjedoči i ova mnogo puta citirana rečenica:

“ Makar Hrvatska bila uru dugačka ili uru široka, makar bilo u njoj samo pet Hrvata, neka ih je samo pet, ali da su slobodni.“
(Hrvatski portreti, Strižić, 1993 .)

6.2. STARČEVIĆ I SLAVENOFILI

Najviše gnjeva i nesporazuma, a toliko je strastveno o tome govorio i pisao izazvala je njegova rečenica „ Slavoserbi“. Korijenski bi se to prema samom Starčeviću, moglo oslanjati na latinske riječi sclavus i servus, tj. Rob i sluga. Dotičnu riječ, koja je izazvala u njegovo doba, a još više kasnijih godina, toliko mržnje i napada Starčević ovako definira:

„ A tko su Slavoserbi ? Tko pozna Austriju, taj bi morao poznati i Slavoserbe, taj bi morao poznati i Austriju, vladu za koju oni mogu stajati. Slavoserbi su vrsta ljudi koji se prodavaju svakomu tko i po što ih hoće i svakome kupcu daju Hrvatsku u nametak. To je vrsta ljudi koju će svatko ako se neda više, kupiti i za zdjelu krumpira,ljudi koji su po svojoj sužanjskoj naravi proti svemu što je dobro, slavno, veličanstveno, koji su se zakleli narod hervatski zbrisati s lica zemlje ter o tome i rade. To su Slavoserbi, to je snaga Austrije u Hervatskoj.“
(Hrvatski portreti, Strižić, 1993.)

Za Starčevića su najtipičniji Slavoserbi Hrvati političari poput Jelačića, Mažuranića, Strossmayera jednostavno zato jer su pronevjeritelji hrvatske samostalnosti. Stoga, kada je Starčević protiv Ilirstva (kao izmišljotine) i protiv integralnoga jugoslavenstva (kao besmislice), onda je on protiv njih kao protiv nasilja nad već potvrđenim bićem i opstankom Hrvatske. I Gajevo ilirstvo i Strossmayerovo jugaslavenstvo bili su najčišća opreka korjenitom pravaštvu s geslom : *„ svoj na svome „ .*

Starčević gaji prema slavenstvu politički najveće nepovjerenje. Uvijek je držao pred očima primjer Poljske, koja je bila raskomadana i pod komandom Rusa Slavena, a s druge strane kao dobar poznavalac razvoja naroda znao je da se politika vodi interesima i da kod toga ne odlučuje srodnost ni jezika ni krvi. Slavenski su se narodi kasnije oslobodili i gotovo svi dobili svoje države, ali spram slavenskih manjina oni postupaju jednako, ako ne i gore, no što su postupale neslavenske države. U tome je Starčević bio pretača Tomasa Masaryka, kasnije predsjednika čehoslovačke koji je često isticao:

„ Nema u stvari nikakvih uzanih sveza između Čehoslovačke i drugih Slavena. Što uopće znači za nas riječ „slavenski“ ? Naša cijela starija generacija bila je njemački odgojena, a ja isti sam, osim pučke škole, dobio svu drugu obrazovanost u njemačkim zavodima, pa su uopće bile naše kulturne sveze s njemačkom, francuskom i engleskom kulturom uvijek odlučne..“
(Ante Starčević, Laus, 1992.)

Među protivnike hrvatske državnosti Starčević je u prvom redu ubrajao biskupa Strossmayera, moćnoga čovjeka iz Đakova, koji je održavao prisne i tajne odnose s Srbijom i dvorom Obrenovića. S početka, Srbi su jugoslavenskoj ideji bili protivni, ali kada su nešto kasnije shvatili da bi se pod krinkom jugoslavenstva mogla ustvari stvoriti Velika Srbija, zdušno su je prihvatili i radili na njenoj realizaciji. Na taj se način suzbijala samo hrvatska ideja koja je mogla isto tako, ako ne i s više političke i državničke mudrosti, okupljati narode na jugu Monarhije u jednu cjelinu. Jugoslavenska ideja, svjesno ili nesvjesno, stvarala je podvojenost samo u hrvatskim redovima i uništavala im tradiciju, koja je najvažnija značajka u bivstvu naroda. Zagovaratelji jugoslavenstva odbacuju svoje narodno ime i uzimaju tuđa imena, prave kompromise i u pitanju narodnoga opstanka i narodne časti, navodeći sve moguće socijalne i zemljopisne isprike, da Hrvatska tobože ne može biti slobodna i samostalna, jer joj nedostaju ekonomski uvjeti za to.

Temeljeći svoju politiku na povijesti, Starčević svekoliki narodni ponos, cijelo oduševljenje svodi na prirođeno nasljedno hrvatsko ime. U tom imenu hrvatskom „ sadržana je povijest naroda,a prava domaća povijest daje narodu najčvršću podlogu“. O imenu hrvatskom, kojega on izgovara sa strahopoštovanjem i ponosom, piše :

„ Ime hrvatsko ono je veličanstvena zastava, pod kojom je hrvatski narod kroz vijekove svoj život provodio. Na toj časnoj zastavi narod je sjajnim i tamnim bojama naslikao vedre ili tužne dane svoje; na toj zastavi krvlju naštrapanoj zapisao je žrtve i dobića svoja. To je zrcalo njegova žrtvovanja, tu su mu prilike i uzori, tu mu se prikazuju dusi njegovih otaca. S hrvatskim imenom svojim hrvatski je narod srašten, u sjaju toga imena blješti se slava samoga naroda, to je ime jedina veličajna baština, što si ju narod iz oluja svjetskih događaja spasiti može i mora, ako neće da propadne, jer nestane li narodnu imenu glasa, nestalo je i narodu traga. Pravi sin naroda, svjestan svojega narodnoga ponosa, ime svoje hrvatsko kao svetinju visoko poštuje i njeguje, te pod ovom dičnom zastavom bez bojazni srće u boj.“
(Ante Starčević, Laus, 1992.)

6.3. STARČEVIĆ I SRBI

U ime sloge za borbu protiv austrijske despocije, Starčević se ranih šezdesetih godina drži po strani od hrvatsko-srpskog spora; međutim, kada je uvidio svu opasnost srpskog imperijalizma za biće hrvatsko, napokon postaje najogorčeniji protivnik srbijanske politike koja je, udružena sa Strossmayerovim jugoslavenstvom, otvoreno stala prisvajati hrvatske zemlje, jezik i kulturu. Srpska inteligencija u Hrvatskoj zastupala je posljednjih godina ili izrazito bečku orijentaciju ili se priklanjala Strossmayerovoj politici jugoslavenstva. Biskupove veze sa srpskim političarima kod kojih traži potporu, što je poznato cijeloj javnosti, vodi Starčevića u pohod protiv srpstva. Tendencija srpske propagande u Bosni polovicom 19.stoljeća bila je ujediniti Bosnu sa Srbijom, a Hercegovinu s Crnom Gorom. Pravoslavni Srbi su se pridružili Hercegovačkom ustanku, koji su podigli Hrvati, i tražili su suprotnu zahtjevu Hrvata, ujedinjenje Bosne i Hercegovine sa Srbijom i Crnom Gorom. Hercegovački su Hrvati, međutim, uputili službeni proglas Visokoj Porti i europskim državama da ne žele ujedinjenje sa Srbijom. Berlinski kongres je godine 1878. na prijedlog Engleske donio odluku da se Bosna i Hercegovina pripoje Austro – Ugarskoj, što je bio i zahtjev početka Hercegovačkog ustanka.

Iste godine Austro-Ugarska anketirala je Bosnu i Hercegovinu. Starčević, koji je oduvijek imao posebnu naklonost prema muslimanima u Bosni, a razumije se i Hrvatima, držao je da se u muslimanskom plemstvu uščuvao rasno najčistiji dio hrvatskoga naroda. Starčević, razočaran što je Bosna i Hercegovina nije upravno sjedinjena s Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom, već dospjela pod skrbništvo Austrije i Mađara, upućuje adresu Saboru u kojoj, međutim kaže :

„ Zauzeće Bosne i Hercegovine, bez prava koje na te zemlje ima samo Kraljevina Hrvatska „

Kada je Austrija nagradila Srbe godine 1849.vojvodstvom srpskim za njihovu potporu dvoru u borbi protiv mađara, a u koje su ušla i tri čisto hrvatska kotara, Srbi su, umjesto da Austriji do neba zahvaljuju, žestoko stali okrivljavati Hrvate, jer su isključivo Hrvati krivi što nisu dobili i ostatak zemlje, koje im po zasluzi pripadaju, a koje su bile isključivo etnički i povijesno Hrvatske. Jedan srpski list napisao je tada da su „ Srbi s takvom mržnjom zamrzili Hrvate,kakvom nisu nikada mrzili mađare „. Rođen u Lici, kraju gdje su Hrvati i pravoslavni izmješani, Starčević se osjećao osobito pozvanim objasniti svoju odlučnu riječ o hrvatsko-srpskim odnosima. U njegovo vrijeme pravoslavci nisu bili svjesni kojemu narodu pripadaju. Bili su to potomci onih balkanskih slavena i Vlaha, koji su kao turske prednje čete došli u Hrvatsku i naselili se sve do onoga limesa, dokle je uopće turska sila prodrla.

Starčević je opravdano došao do uvjerenja da Srbi kao pripadnici posebnoga naroda u Hrvatskoj uopće i ne postoje, ali on je pošao i dalje, te je nasuprot Vukovoj negaciji Hrvata postavio svoju negaciju Srba. Jezičnim pitanjima posebno je osjetljiv, jer je osjetio svu opasnost Vukovih nastojanja i rada na tom području. Kao mlad čovjek, koji tek pridobiva Hrvate za svoju velikohrvatsku ideju, ne udara izravno na Vuka koji iza sebe ima cijelo srpstvo, ali i Hrvati u njemu gledaju znanstveni autoritet. Međutim prema hrvatskim Vukovcima nema nikakvih obzira. Govor kojim su počeli pisati hrvatski Vukovci nakon bečkog književnog dogovora iz godine 1850. Starčeviću je jezik „ koji se čuje jedva kod najglupljeg govedara „

Kada je „Srpski Dnevnik“ zanijekao i postojanje hrvatskoga jezika, Starčević u Narodnim Novinama za vrijeme Gajeva odsutstva, odgovara tom Beogradskom listu.

„I zbilja, koji je to jezik srpski ? Je li možda onaj,koji se nalazi u nekolika stara kirilska rukopisa? Neka bude čiji mu drago, hrvatski nije. Je li to onaj ,jezik kojim je pisao npr. Rajić i još nekoliko kirilovaca ? Mi ni taj jezik ne priznajemo za jezik hrvatski, neka si ga posvoji, kome se hoće. Kakav je to jezik srpski ? možda bi se najbolje vidjelo iz jezika Srba Lužičkih. Hrvati su imali odavna svoj jezik kroz povijest i oni su se, gospodo srpska, hrvali, a nisu robovali, nisu, kao vi prosili dronjke od bizantinaca. Srbi se rimskim jezikom zovu Servi (sluge), što su rimskim carevima služili…“
(Odgojnost Starčevićeve misli, Bratanić, 1997.)

Kada se Gaj vratio u Zagreb i uvidio u kakvu se oštru raspravu sa Srbima, Starčević upustio odmah mu je zabranio pisati u „Narodnim Novinama“ ne želeći potaknuti sukob s Beogradom dapače, dopustio je pisanje Srba.

7. ANTE STARČEVIĆ I JAVNA UPRAVA

O JAVNOJ UPRAVI

Sušak , 11.srpnja 1883.godine

Otrovni duh, što ga u prvašnjem nacrtu spomenusmo, obuzme ne samo javne službenike, nego i narod i djake. Ovi, vidiv da je n.pr. jedan Cazot postao predsjednikom ukidnoga suda, dobivaju nedvojben dokaz, da znanje ni dobro ponašanje u javnoj službi ništa ne vriede, pa se primaju sredstva, koja su njega promaknula.

Dok se tako napreduje u častih i plaćah, i red častne legije dieli se na čine škodljive obićinam ili pojedincem. Tako se dolszi u stanje kakovo drugdje vlada: kada se vidi čovjek koji ima javno odlikovanje, pita se: za koji je zločin taj čovjek dobio praporac? –a kada se vidi čovjek, koji nema javno odlikovanje, pita se: kakovo je dobro taj čovjek učinio, da mu nije dalo praporac?

U takovih obstojnostih javni službenici moraju izgubiti čast i upliv, javni moral mora propadati pa s vremenom i propasti: mora nastati svjerstvo, kakovo se u svakoj pokvarenoj zemlji pokažuje. Sada možemo ići u skrajnost i reći: uzimamo da su u današnjoj Francuzskoj najsavršeniji zakoni što ih um i srdce ljudsko mogu smotriti, i da su svi javni službenici u svakom pogledu najvrstniji i najvrijedniji muži. Recimo da je tak , pa pitajmo:

Što mora u toj zemlji nastati, dok joj je na čelu čovjek, koji potrebe ni probitke naroda ne zna i za nje ne mari ? Odgovor je siguran: u njoj mora nastati ovo isto stanje, koje se ima na srednje zakone i uz svakovrstne javne službenike. Nasiekosmo, da je zakon oruđe, koje može u mirustajati, i može se na dobro ili na zlo naroda upotrebljavati.

On je o sebi ništo, prazna rieč, pa bio i najbolji: njegova vriednost stoji od uporabe, a ova od javnih službenika. Kada postane javnim službenikom, čovjek ne prestaje biti čovjekom, nego pridrži svoje slaboće. Odprije, imao je gledati poštenim načinom za svoje probitke, sada ima raditi takojer o javnih, obćenitih probitkih…..

Govoreć o javnoj upravi, sudimo da je vriedno napomenuti i razmišljanju preporučiti pitanje: odkuda potiče i kakovom se pokažuje nesreća pod imenom demoralizacije, pokvarenosti. “

(Odgojnost Starčevićeve misli, Bratanić,1997.)

8. IZVORNA OPORUKA ANTE STARČEVIĆA

I. *Želio sam, da moje mertvo telo bude pokopano u kostjaničkom ili sisačkom groblju, nu doznav, da bi to bilo skopčano sa prevelikim troškom: ja želim, mertav sahranjen biti u kojemu groblju oko Zagreba: samo ne u zagrebačkom.*

II. *Kod sprovadjanja zabranjujem svaki sjaj, kano glasbu, pevanje, zvonjenje, vence itd. ter se moje telo ima opraviti u prostu nepomazanu dervenu škrinju, pa po jednomu vrednomu duhovniku rimske cerkve, i po njezinu obredu zemlji prdati.*

III. *Zabranjujem svaki spomenik i svaku javnu počast. Jer ako sam zaslužio živeti u sladkoj uspomeni naroda hervatskoga, ja sam si spomenik ostavio u mojemu životu i u delih mojih, a narod ima na koristne stvari trošiti.*

IV. *Na moj grob ima se postavti ploča iz kamena sa mojim imenom i prezimenom, pa godinami, meseci i dani narodjenja i smerti moje; grob se nesmi prekopavati, ako bi se dotično groblje kojoj drugoj porabi predalo, moje kosti i drugi ostanci sa pločom imaju se u drugo groblje premestiti.*

V. *Sav moj nekretan i pokretan imetak i moja književna dela ostavljam u vlastničtvo mojemu ljubljenom sinovcu Mili Starčeviću, koji me je zadnjih godinah moje nemoći kao pravi sin nastojao i negovao.*

VI. *Moj rečeni obćeniti baštinik ne smi moj dom, što mi ga vredni i bolji del naroda dao sagraditi najviše nastojanjem mojega i hervatskoga naroda nadasve gorljiva prijatelja dra. Josipa Franka, nikakovu tečevinu, prodati, darovati ili u zakup dati.*

VII. *Ako moj rečeni baštinik dr. Mile Starčević ne bi u našemu rodu našao vriedna nasljednika si, on ima taj dom ostaviti jednom ili dvama javnim hervatskim družtvom, što su po njegovu sudu najkoristnia za hervatski narod.*

VIII. *Kad izplati dug što je sada na mojem domu, ili ako bude moguće, uz odplatjivanje duga toga, svakako za tri godine kon što je taj dug izplaćen, moj će rečeni baštinikimati izplatiti: družtvu Cirila i Metoda u Istri jednu tisuću for.(1000 for.), družztvu za izkapanje davninah u Kninu četri sto for. (400 for.);*

Ja ne poznam hervatsko družtvo, koje bi zasluživalo ili trebalo pripomoć kako ona tri; nu ako se pokaže, siguran sam, da će ga kako i drugu svaku narodnu stvar moj rečeni baštinik po mogućnosti sveserdno pomagati. Ovako smislih, spisah i podpisah za da bude verno izveršeno.

(Odgojnost Starčevićeve misli, Bratanić,1997.)

U Zagrebu, na 26.serpanja 1895.

9. POČECI HRVATSKE STRANKE PRAVA

Pravaška ideologija, koju međusobno izgrađuju Ante Starčević i Eugen Kvaternik, pojavljuje se za neoapsolutizama 1850-ih, a oblikuje se tijekom 1860-ih povezivanjem ideja Francuske rezolucije i povijesnog iskustva hrvatskog naroda s političkim i društvenim okolnostima života hrvatskog naroda onoga vremena. Prilike u Hrvatskoj u vrijeme nastanka pravaškog nauka karakterizirali su razočaranost nakon sloma političkih koncepcija 1848., raskid s predajom ilirizma te centralistička, apsolutistička i germanizatorska politika austrijskoga središta. To vrijeme opisao je Starčević kao doba u kojem su Hrvati trpili austrijsko barbarsko tlačenje, deranje, proganjanje. Od početka 1850-ih pravaška ideologija poticaj dobiva i jačanjem negacija opstojnosti hrvatskog naroda, oličenih o onovremenoj slavističkoj nauci i srpskoj nacionalnoj ideologiji. Za razliku od većine hrvatskih intelektualaca, koji ilirizam zamjenjuju jugoslavenstvom, Starčević, zatim i Kvaternik, oblikuju hrvatsku nacionalnointegracijsku ideologiju, ideologiju pravaštva koja je, formuliravši se u svom klasičnom obliku 1860-ih godina, sadrža shvaćanje o apsolutnom hrvatskom nacionalnom identitetu.

Premda su Starčevića i Kvaternika, koji su ravnopravno sudjelovali u izgradnji pravaškoga sustava nacionalne ideologije, postojale razlike u tumačenju pojedinih elemenata pravaškoga nauka te veći ili manji interes za određena pitanja i konačno drukčiji stav prema političkoj djelatnosti, načelo o cjelovitoj i samostalnoj hrvatskoj državi izvan sklopa Habsburške Monarhije bilo im je zajedničko. Kvaternikov prijedlog zakonskoga članka na Saboru 1861. bio je u sklopu razvoja izvornoga pravaštva, iznimka, koja je bila posljedica njegova shvaćanja politike kao umijeća mogućega, zbog čega je u danim okolnostima bio spreman na privremene kompromise i odstupanje od vrhovnog načela. Do 1863. Starčević i Kvaternik utvrdili su osnovne elemente izvornoga pravaškog nauka. Zahtjev za cjelovitom, samostalnom i potpuno nezavisnom hrvatskom državom temeljili su na interpretaciji povijesnog hrvatskoga državnoga prava, kojom su dokazivali da su Hrvati od osnutka svoje države u ranom srednjem vijeku pa sve do najnovijeg doba uspjeli sačuvati svoju unutrašnju slobodu, suverenitet. Premda su se pozivali i na prirodno pravo, pravaši su u borbi za slobodu i nezavisnost u sklopu legitimističke Habsburške Monarhije primat davali hrvatskom državnom pravu.

Njegovom su interpretacijom odredili i teritorijalni opseg Hrvatske, smatrajući sve njezine stanovnike Hrvatima, i to ne samo u političkom pogledu, nego su uz to očekivali da se i

njezini stanovnici drugačijeg etničkog podrijetla osjećaju pripadnicima etnički shvaćane hrvatske nacije. Uz dokazivanje kontinuiteta hrvatske državnosti, Starčevićevo učenje o Hrvatima kao „ gospodujućem „ narodu s najslavnijom poviješću u Europi, koji je hrvatizirao sve stanovnike osvojenih područja, te Kvaternikovo učenje o hrvatskom narodu kao izabranom od Providnosti da brani europski Zapad i kršćanstvo od barbarskih provala s istoka, u čemu se očitovala i njegova povijesna misija, suprostavljala su se bespravlju, osjećaju ugroženosti, poniženja i malodušnosti u ondašnjoj sadašnjosti, dajući istovremeno uporište i motivaciju viziji slobode i samostalnosti u budućnosti. Nakon uspostave dualizma i Hrvatsko-Ugarske nagodbe 1868. političke se okolnosti mijenjaju. Prilika da se međunarodna konstelacija i unutrašnje preuređenje Monarhije iskoriste za uspostavu cjelovite, samostalne i nezavisne hrvatske države bila je, prema njihovoj prosudbi, propuštena, a Hrvatska se našla u zajednici za što su glavnim krivcem proglasili Narodnu stranku.

Mislili su da Hrvati ne smiju nepripremljeni dočekati trenutak kada će u pogodnoj međunarodnoj konstelaciji konačno oživjeti potpuno samostalna i nezavisna hrvatska država. Stoga se, u sladu sa Starčevićevim načelnim opredjeljenjem, a koje u tadašnjim okolnostima prihvaća i Kvaternik, obojica koncentriraju na širenje ideje o samostalnoj hrvatskoj državi, odnosno na tumačenje i razradu pravaškog ideološkoga sustava, na jačanje nacionalne samosvijesti, ponosa i dostojanstva, vjere u vlastite snage. Pravaši su do 1871.godine još uvijek na odnosu na Narodnu stranku bili relativno mala grupa istomišljenika, sastavljena pretežno od mladića, ali njihov se broj ipak pod utjecajem pravaške propagande od 1867. stalno povećavao. Pravaške koncepcije odgovarale su malom građanstvu koje u to doba još nije moglo predstavljati aktivnu političku snagu na hrvatskoj političkoj sceni. Usprkos pravaškim optužbama za „izdajstvo“ sluganstvo Austriji, tom simbolu germanstva, koja je za pravaše predstavljala oličenje svih zala koje trpi hrvatski narod, tvrdnjama da Narodna stranka raspiruje narodnu neslogu i cijepa jedinstveni hrvatski narod. Premda je ideju o dizanju ustanka protiv Habsburške Monarhije Kvaternik imao od početka svoga uključivanja u politički život, splet okolnosti 1871. utjecao je na donošenje njegove konačne odluke. Poraz koji je doživio na izborima za Hrvatski Sabor, optužbe za nepoštivanje kojima su ga vrijeđali protivnici, uvjerenje da Bog ravna sudbinom naroda i da je upravo on izabran da provede hrvatski narod u slobodu.

Nezadovoljstvo koje je protreslo krajinu, bili su za Kvaternika dovoljni razlozi da konačno razriješi svoju životnu dilemu i odluči se da vrhovno načelo pravaškog nauka, slobodnu i nezavisnu Hrvatsku, pokuša provesti u život.

Kvaternik je svojom krvlju zapečatio osnovnu misao Stranke prava. Kad je nakon rakovičke tragedije Stranka prava nestala iz političkoga života Banske Hrvatske, činilo se da je s Kvaternikom u Krajini umrlo i pravaštvo. Stranka prava našla se pod snažnim pritiskom vlasti, a deklarirati se pravaškim pristašom značilo je u nastalim okolnostima priznati se veleizdajnikom i izložiti se represivnim mjerama nagodbenog sustava. Zbog toga su mnogi mladići, koji su se do Rakovice priznavali pravašima, napustili pravaške redove, a oni malobrojni koji su ostali vjerni pravaškom nauku morali su se povući iz političkog života i čekati bolja vremena. I sam Ante Starčević odlučio se potpuno povući, ne želeći ni čuti za politiku. Međutim, vrijeme pune afirmacije pravaštva tek je trebalo nastupiti, a srž pravaškog nauka sadržana u učenju o samostalnoj hrvatskoj državi izvan sklopa Habsburške Monarhije ostala je nepromijenjena.

Teške posljedice nagodbenog sustava počele su se u Banskoj Hrvatskoj osjećati vrlo brzo, stvarajući uvjete ne samo za povratak Stranke prava na političku scenu, nego i za njezino prerastanje od male „sekte“ istomišljenika prije 1871. u širok nacionalni pokret od početka 1880-tih godina. Sve jači i sustavniji pritisak mađarske vlade da hrvatsku autonomiju što više suzi, zatim nemoć i sve izraženiji oportunizam Narodne stranke, pa razorne posljedice financijske i gospodarske ovisnosti Hrvatske na temelju Hrvatsko-Ugarske nagodbe 1868.g, koje su u najširim slojevima naroda izazvale krajnje nezadovoljstvo i osjećaj beznađa, usto nepostojanje na hrvatskoj političkoj sceni jače i isprofiliranije opozicijske stranke, a potom i zbivanja vezana za ustanak u Bosni i Hercegovini i otvaranje „istočne krize“, sve to stvaralo je prostor za radikalniju politiku kojom bi se izrazilo opće nezadovoljstvo. Stranka prava sa programom samostalne i nezavisne hrvatske države utemeljene na načelu suvereniteta naroda, a pozivanjem na hrvatsko državno i prirodno pravo, usprkos ideološkoj i praktično političkoj mnogolikosti, koja će se očitovati među njezinim prvacima, i bez kodificiranoga političkog programa, mogla je odgovoriti takvim potrebama i zahtjevima.

Samo osam godina nakon Rakovice pravaška će *Sloboda* pisati:

Pravi otačbenici, a tih bijaše malo,
nastojahu probuditi do mrtvila usnuli
narod, nu sile njihove bijahu preslabe,
jer divlja rulja prodanih dušah nadjača
Njihov vapaj. God.1871. zamukoše
njihovi glasovi, nekoji poginuše žrtvom
svojega osvjedočenja, a nekoji se povukoše
zdvojno u zabit. Bijahu to prvi pobornici
današnje hrvatske stranke prava.
Nu rieč je, da istina nadvlada ako i
kasno, pa makar i po smrti onoga koji
ju je propoviedao.(...)

Sjeme, bačeno po prvih muževih stranke
prava med narod hrvatski, nije ostalo
bezplodno. Dugo trebalo je dok je ono
proklijalo, nu tim ljepše razviti će se iz njega
niknulo stablo. Istina nadvladala je laž,
pravo krivicu, pa danas eto neima već poštena
Hrvata, koji bi se mogao kamenom nabaciti na
Prve apoštole stranke prava. (...)

Sloboda, 31.prosinca 1879./156.

(Pravaški pokret 1878.-1887.,Turkalj, 2009.)

9.1. DJELOVANJE STANKE PRAVA

Potkraj 1871. godine hrvatska politička scena počela se znatnije mijenjati. Stranka prava nakon rakovačke katastrofe nestaje iz političkog života, a Narodna stranka, najjača politička snaga u zemlji, nakon konačnog učvršćivanja dualističkog uređenja, obilježenog potkraj 1871. godine padom vlade zagovornika federalizacije Monarhije Carla Hohenwarta te imenovanjem Gyule Andrassyja austrougarskim ministrom vanjskih poslova, trebala je preispitati daljnju svrhovitost svoje dotadašnje protudualističke politike. S druge strane, i mađarska strana postaje zaineteresirana za smirivanje i normaliziranje stanja u Hrvatskoj u granicama nagodbene autonomije. Otvaranje sveučilišta u Zagrebu 1874. godine pod vodstvom novoizabrana bana Ivana Mažuranića bio je događaj od iznimne važnosti na putu obnove Stranke prava jer je pravaški nauk koji su mladi nakon 1871. održavali u životu, stekao novo rasadište. Premda je Ante Starčević još 1850-ih godina okupljao oko sebe pojedine mladiće, studentska i srednjoškolska mladež tek se u drugoj polovici 1860-ih, a naročito nakon pokretanja pravaških glasila, najprije „*Zvekana"*, a potom i „*Hervata",* sve više oduševljava pravaštvom.

I prvo priznanje i iskazivanje počasti Starčeviću stiglo je upravo od akademske mladeži u ožujku 1867., kada su mu tridesetsedmorica studenata Pravoslavne akademije uputila „ adresu – pouzdanicu", oslovljavajući ga sa „ Hrvatskoga prava zatočeniče! „. Među potpisnicima adrese nalazili su se i poznati prvaci Stranke prava iz 1880-ih godina: Fran Folnegović, Josip Gržanić, Ivan Banjavčić, Mijo Tkalčić, ali i neki koji su se kasnije pokajali što su ikada bili pravaši. Pravaški nauk stjecao je prije 1871. Pristaše i među hrvatskim mladićima na visokim učilištima u Grazu, Pešti i Beču. Prema podatku koji donosi „*Hervat"* u drugom svesku 1868.god. pravaška studenska mladež prvi se put organizirala u Grazu osnivanjem društva „ Hrvatska Danica". Budući da su dotadašnja studenska društva bila sjecište pristalica ideologije Narodne stranke, „*Hervat"* je sa oduševljenjem pozdravio organiziranje mladih pravaša. Podjela među hrvatskom studenskom mladeži dovela je ubrzo i do suprostavljanja ideoloških stavova, uzajamnog neodobravanja i osporavanja ideja i gledišta druge strane.Osim među studentima pravaški nauk stjecao je u to vrijeme malobrojne pristalice među zagrebačkim gimnazijalcima.

Prema podatcima iz memoara Ante Starčevića, daljnjeg rođaka slavnog imenjaka, đaci su se pravaškim naukom upoznavali preko pravaških novina, a o dnevnoj politici raspravljali su okupljajući se u njegovoj maloj sobici gdje je stanovao.

Na istom mjestu mladi Starčević prisjeća se i prvih izgreda pravaških mladića u travnju 1870. kod spomenika banu Josipu Jelačiću, koji su pravaši sa podsmjehom nazivali „ četveronožac“. Vezano uz taj incident prvi se put javno na pravaškoj sceni pojavljuje i David Starčević, nećak Ante Starčevića, koji će 1880-tih godina s pravom ponijeti naziv pravaškog „tribuna“ i stranačkog vođe s najvećim utjecajem u narodu. Već u tom razdoblju, ističe Folnegović u svojim uspomenama, vidjela se ogromna razlika između Ante Starčevića i nećaka Davida. „ starac dogmatik, sustavan, hladan mislioc, miran i kao bez ikakvog temperamenta, skeptik u posjedovanju karaktera, tek djetinjasti odan onomu, koga je jednom zavolio, čovjek više pera nego riječi“.

David pako sam temperament, prava igračka afekta, povjerljiv, druževan. Vazda na dosjetku spreman, vazda agresivan, i za to svaki čas uvriedjen, ili vrjedjajući.“ Davidovu nesklonost pisanju i njegove govorničke sposobnosti uočio je i Kvaternik i zbog toga je u njemu vidio „ svoga apostola koji će odlučnošću, zanosom i duhovitošću svoje riječi moći čuda stvarati“, a Ante Starčević volio ga je kao svoje dijete.

S pokretanjem *Hervatske* 1871. mladi su se angažirali i kao besplatni suradnici pravaškog tjednika. Hrvatska mladež među kojom su se pravaške ideje širile i nakon 1871. nije iznevjerila Starčevićeva očekivanja. Prvi put hrvatski mladići s Pravoslavne akademije u Zagrebu, sveučilišta u Grazu, Pragu i Beču te blagoslovlje u Gorici javno istupaju 1873. godine, želeći pokazati da „mladež hrvatska“, ako je nakon Rakovice „ zamukla, nije oniemila, ako je zamrla nije umrla“. Studenska mladež u Zagrebu, Beču i Grazu dosta je bila i ostala bitna karika pravaškog okupljanja.

10. ZAKLJUČAK

Ante Starčević, književnik i političar, vođa i osnivač Stranke prava. Prozvan je Ocem domovine i učiteljem naroda. Čovjek velikog znanja i snažne moralnosti, ostavio je svom narodu duhovnu baštinu neprocjenjive vrijednosti . Njegov duh nadživio je nedaće našeg stoljeća i u slobodnoj Hrvatskoj doživio svoju renesansu. Zagovarajući kroz čitav svoj život poštenje, štednju i rad za opće dobro svih Hrvata. Ante Starčević živio je i djelovao u vremenu teških političkih, gospodarskih i društvenih prilika, u kojemu se Hrvatska gušila pod tuđinom i neprijateljima. Snažno se borio za samostalnost i slobodnu Hrvatsku duboko vjerujući u ostvarenje svog životnog ideala. Podučava nas da se radom, štednjom, skromnim životom kojim je on živio kroz čitav svoj život, postiže zajedništvo i napredak. Potpora naroda koju je Starčević imao, davala mu je snage da se odupre svemu onome što nije bilo u korist hrvatskoga naroda i hrvatske domovine. Odrekao se obiteljskog života i posvetio radu za opće dobro i time uskladio svoj život sa svojim životnim idealom. Dr. Ante Starčević, skupa s Eugenom Kvaternikom, utemeljitelj je moderne hrvatske državotvorne misli i neumorni borac za obranu hrvatske nacionalne samobitnosti. U sveslavenstvu, jugoslavenstvu i srpstvu vidi smrtnu pogibelj za hrvatski narod, pa im se prvorazrednim političkim i znanstvenim argumentima u mnogim svojim člancima i znanstveno – političkim raspravama suprotstavlja.U državotvornom smislu protivi se bilo kakvim zajedničkim poslovima i s Austrijom i s Ugarskom ili bilo kime drugim. Nezavisna hrvatska država, po Starčevićevu učenju, politički je imperativ, bez koje nema sreće i napretka. Narod koji ne teži za državnom nezavisnošću i nije narod, nego je samo puk, množina čeljadi. Starčević tu hrvatsku državu vidi na cijelom hrvatskomu povijesnomu području ali , s pristankom stanovništva koje na tomu području živi. On narod ne izjednačuje s pripadnošću bilo kojoj vjerskoj zajednici, nego ga promatra u povijesnoj perspektivi. U Starčeviča nije bilo nesklada između njegova osobnog života i onoga što je u politici propovijedao. Po tomu i po svojim moralnim nazorima on je jedinstvena pojava u europskoj politici svojega doba, a možda i danas. Za ta svoja uvjerenja on je bio spreman i patiti.

"Pomirimo se i pobratimo, te se zakunimo jedan za sve i svi za jednoga. Zakunimo se na svetom grobu naših mučenika, a taj je grob cijela naša Domovina, zakunimo se da ćemo dostojno osvetiti Oce naše, a osveta nam budi svih nas sloboda, jednakost i bratinstvo."

(dr. Ante Starčević)

Vitolina Gdor Pezelj

LITERATURA

Bratanić Marija

- Odgojnost Starčevićeve misli
- Naklada Slap
- Jastrebarsko, 1997.

Gross Mirjana

- Izvorno pravaštvo
- Golden marketing
- Zagreb, 2000.

Horvat Josip

- Ante Starčević kulturno-povijesna slika
- Nakladni zavod Matice Hrvatske
- Zagreb, 1990.

Laus

- Ante Starčević
- Split, 1992.

Strižić Ivan

- Hrvatski portreti
- DoNeHa
- Zagreb, 1993.

Turkalj Jasna

- Pravaški pokret 1878-1887
- Hrvatski institut za povijest
- Zagreb, 2009.

https://www.google.hr/search?newwindow=1&site=&source=hp&q=ante+starčević+slike&oq

KRATICE

Doktor – dr.

Hrvatska – Hr.

Godina – god.

Stoljeće – st.

To jest – tj.

Drugo – dr.

PRILOZI



Dr. Ante Starčević



Rodna kuća Ante Starčevića u Žitniku